

STÁT
STÁT
STÁT

STÁT

V

ROZ

KLADU

DU

Host

Saša
Uhlová

Pavel
Špíchal

Apolena
Rychlíková

Jan
Běliček

Reportáže z oblastí, na které se od sametové revoluce zapomnělo

© Jan Bělíček, Apolena Rychlíková,
Pavel Šplíchal, Saša Uhlová, 2021

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2021
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1170-9 (PDF)

ISBN 978-80-275-1171-6 (ePUB)

ISBN 978-80-275-1172-3 (MobiPocket)

Všem, kteří se s námi podělili o své příběhy

Obsah

Úvod

Rok nula 10

Saša Uhlová

1 Dneska už si vezmu, co kde dají 18

Pavel Šplíchal

2 Nějaká možnost je lepší než žádná možnost 40

Apolena Rychlíková

3 Nechcete se probudit uprostřed lesa jako kus masa 62

Saša Uhlová

4 Zůstávají ti, co odejít nemohou 96

Jan Bělíček

5 Marketing nám tady kulturu nezachrání 122

Pavel Šplíchal

6 Nikdo nás tady nechce 158

Stát v rozkladu 176

Rok nula

Úvod

Bylo léto roku 2019 a na redakční terase v Nuslích jsme probírali blížící se třicáté výročí sametové revoluce. Bylo víceméně jasné, jak se bude samet oslavovat, alespoň v Praze a větších městech: tu více, tu méně kýčovitým vzýváním vágních demokratických hodnot a nezapomínáním na temnou minulost. Ale jak se bude třicet let českého kapitalismu oslavovat v českých regionech?

Před očima nám začala vyvstávat témata, o kterých posledních třicet let slýcháme skoro neustále, ale přitom se vlastně nikam příliš neposunula. Reformy vzdělávání, zdravotnictví, důchodového systému i revitalizace uhelných regionů se přetřásaly a přetřásají takřka nepřetržitě. Neexistovala snad žádná polistopadová vláda, která by nechtěla některou z těchto oblastí reformovat a měnit. A žádná z nich v těchto oblastech v podstatě nic neudělala. Chtěli jsme proto zjistit, v jaké kondici tyto oblasti jsou a jak se všeobecně nastavený a aplikovaný systém projevuje v životech lidí na periferiích. Rok 2019 totiž pro někoho možná mohl být slavným třicetiletým „výročím svobody“, v jiných lidech však buď nic nevzbuzoval, nebo se dokonce mohl stát terčem výsměchu, zdrojem frustrace a nenávisti. Větší naději by možná ve všech mohla vzbuzovat představa velkého restartu a tlusté čáry za érou, v níž jsme strukturální problémy neřešili a o blahobyt celku společnosti se příliš nestarali. Rok 2019 by mohl být takovým našim rokem nula. Tak jsme také nakonec nazvali náš reportážní cyklus o věcech, o kterých naši politici už třicet let mluví a dalších třicet let mluvit budou. Tedy o neřešených strukturálních problémech a o tom, jak se propisují do reality života v českých regionech.

Jenomže rok 2020 nám na pomalé bilancování a rozjímání nenechal příliš prostoru. V březnu pronikla i do Česka globální koronavirová pandemie a náš reportážní projekt získal úplně jiný rozměr. Najednou bylo nevhodné přemýšlet o tom,

jestli je stávající stav zdravotnictví, vzdělávání nebo důchodového systému dostačující a zdali je možné je jakkoli reformovat. Zničením to vypadalo spíše tak, že budeme všichni přemýšlet nad tím, jak zabránit jejich absolutnímu kolapsu a rozkladu. A všechny námi vybrané oblasti – důchodový systém, školství, zdravotnictví, zaměstnanost, postindustrializace, kultura – se staly sférami, v nichž se pandemická krize projevila nejviditelněji. Ukázalo se, že naše zdravotnictví vydává zcela nadstandardní výkony neúměrné tomu, jak je financováno. Dokáže sice zachraňovat enormní množství lidských životů, ale stojí na obětavosti a vykořisťování zdravotnického personálu. Tyto problémy mělo české zdravotnictví i před koronavirem, ale během pandemie na ně bylo vidět jako nikdy dříve. Jenomže podobné jevy jsme začali pozorovat i v dalších sledovaných oblastech a zcela jasně se ukázalo, že dlouhodobě neřešené problémy jsou zároveň těmi nejslabšími místy naší společnosti a mohou ji jednoduše destabilizovat.

Sféry, které jsme vytypovali jako slabá místa českého postkomunistického systému, nám najednou začaly erodovat před očima a rozpadat se. Po roce a půl zkušenosti s pandemií se tak dnes ptáme, k čemu nám vlastně je státní aparát, když nás před podobnými hrozbami nedokáže efektivně chránit a nedokáže zajistit ani to, aby se velké části společnosti nezačaly okamžitě propadat do nouze, a někdy dokonce až bídy.

Texty v této knize vycházejí do velké míry z reportážního cyklu *Rok nula*, který jsme ve druhé polovině roku 2020 publikovali na stránkách internetového deníku *A2larm.cz*. Tyto reportáže z českých periferií, jejichž vznik finančně podpořil Nadační fond nezávislé žurnalistiky, částečně nahrazují sebe-reflexivní nástroje státu, které by měly na všechny tyto nedostatky poukazovat a které evidentně příliš nefungují. Texty v této

knize mohou otevřenému čtenáři ukázat, kde se nacházejí slabá místa české společnosti. Za posledních třicet let je jich už tolik, že tato kniha rozhodně nemůže přinést jejich vyčerpávající výčet. Jednotlivé reportáže jsou sice regionálně zasazené, to ale neznamená, že se s podobnými problémy nepotýkají také lidé na jiných místech republiky. Nekvalitní učňovské školství není problémem výhradně Ústeckého kraje, ale stejné potíže s ním mají takřka kdekoli na našem území. V dalších oblastech to bude podobné. Do knihy se zároveň nedostala celá řada témat, která jsou stejně důležitá a stejně dlouho neřešená jako ta ostatní — ať už mluvíme o veřejné dopravě, poštovních a zásilkových službách, krizi bydlení nebo akutní hrozbě klimatické krize, jejíž důsledky začínají pomalu, ale jistě zasahovat i do české reality.

Mnoho lidí se dnes ptá, jak jsme se do této situace dostali a proč nefunguje nic z toho, co jsme považovali za samozřejmost. Abychom správně odpověděli, musíme se vrátit minimálně do roku 1989 a určitě by bylo možné sledovat rozpad státních institucí už v pozdní československé normalizaci osmdesátých let. Porevoluční reakcí na robustní a autoritářsky sešněrovanou normalizaci byl štíhlý stát devadesátých let. Měl to být stát, který nebude lidem zbytečně mluvit do života a nechá vše na svobodných občanech, případně na neomylných zákonech volného trhu. Tato neoliberální doktrína, kterou do sebe porevoluční Česko nasávalo jako nezpochybnitelný přírodní zákon, udělala do myšlení české společnosti velmi hluboké rýhy. Významně promluvila i do boje s pandemií. Zcela hmatatelně a neoddiskutovatelně se před námi zhmotnila v podfinancovaných složkách státního aparátu, které mají dohlížet na zdraví a bezpečnost populace nebo zajišťovat sociální pomoc. „Proč za takové instituce utrácet, když za sebe každý zodpovídáme sami?“ Tak v podstatě zněla postkomunistická odpověď na potřebu dobře

fungujícího a robustního státního aparátu. Nyní ale sledujeme, jak tragické důsledky tato odpověď má.

Až do roku 2020 jsme nezažili podobně hlubokou krizi, která by nám tak krystalicky demonstrovala, o co všechno jsme v posledních třiceti letech svým vlastním přičiněním přišli. Převládala tady představa, že český systém funguje relativně bez problémů. Ve skutečnosti ale už dlouhou dobu nefungoval pro lidi na českých periferiích a jeho negativa tvrdě dopadala na nejslabší sociální vrstvy v podstatě po celé republice. Zajištění opinion makery, zákonodárce a veřejné intelektuály z center to však příliš nezajímalo. Čest výjimkám. Ve světle koronavirové krize se ale ukazuje, že tyto problémy není dobré ignorovat a že je v zájmu každé společnosti, aby si vypracovala mechanismy, pomocí nichž bude podobné nedostatky rozpoznávat a řešit. V krizových časech totiž tyto problémy najednou zasahují mnohem širší vrstvy společnosti a z problémů „těch druhých“ se stává celospolečenská katastrofa.

Instituce, s jejichž pomocí je možné takové nedostatky odhalovat a řešit, může nejspíše vytvářet a spravovat skutečně jen stát. Neměl by se totiž řídit jen ziskovostí a měl by zohledňovat i otázku bezpečnosti, kvality života, důstojnosti a další aspekty života svých občanů. Po roce a půl s covidovou pandemií je však jasné, že v takovém státě nežijeme. Porevoluční stíhlý stát měl v očích těch nejpřísnějších ideologů pouze dohlížet na hladké fungování tržní soutěže a příliš se neohlížet na ty, kteří v této soutěži neuspějí. Úlohou státu ale není jen mlčky pozorovat, jak se čím dál větší segmenty společnosti propadají na úplné dno. Schopnost a kapacita státu nenechávat lidi na sociálním dně určuje i jeho schopnost zvládat krize a společenské otřesy. Nejde jen o solidaritu s nejchudšími a nejzranitelnějšími, i když i ta by sama o sobě měla stačit, ale jde také o samu

efektivitu státu a společnosti. I v tom totiž porevoluční správa státu do velké míry selhává. Oproti tomu však v české společnosti najdeme řadu osobností, které udržují při životě celé instituce, přestože se jim nedostává dostatečné podpory shora a dělají to tak trochu systému navzdory. Takové osobnosti najdete téměř v každém reportážním textu této knihy a v mnoha případech jsou to skutečně ony, kdo drží lokální společenství při životě a svým každodenním úsilím odvrací kolaps zásadních společenských funkcí, které by bez jejich přičinění už dávno zakrněly a nefungovaly. Právě těmto lidem patří náš obdiv a respekt. Bylo nám ctí, že se s námi setkali a podělili se o své cenné zkušenosti. Jen pouhé zachycení jejich úsilí a každodenní praxe v reportážním textu nám možná může ukázat, kudy vede skutečná cesta k restartu české společnosti – ke skutečnému roku nula.

Jan Bělíček

**Dneska už si
vezmu,
co kde dají**

Saša Uhlová

Přisedl si ke mně ve vlaku. Byl čistě oblečený, milý a usměvavý, tipovala jsem ho na pětadesát let. Ukázalo se, že mu bude za pár měsíců sedmdesát. „Víte, kolik je v Praze ubytoven? Já jsem člověk, kterej před dvěma lety ani nevěděl, že jsou v Praze náky ubytovny. A ono jich je víc než sto!“ svěřil se mi po chvíli. Přede dvěma lety mu zemřela manželka, která se celý jejich společný život starala o domácí finance. Než se zorientoval, dlužil na nájemném a vyhodili ho z bytu. „Čtrnáct dní jsem strávil na ulici, to bylo nejhorší období mého života, to už nechci nikdy zažít. Ale měl jsem štěstí, že mám papíry v pořádku, tak si teď z důchodu platím ubytovnu,“ vykládal. Měsíčně dá 4 500 korun za postel v místnosti se dvěma dalšími lidmi. Záchod a kuchyňku sdílí s dalšími patnácti lidmi. „To pan majitel dobře vydělává,“ řekla jsem mu. „Ano, ten se má dobře, ale já jsem rád, že vůbec existuje. Kdyby nebyl, tak jsem na ulici,“ odvětil smířeně. Na komerční nájem v bytě nedosáhne, třeba i proto, že nemá na kauci. Jeho zdravotní stav je zatím dobrý a na to, co přijde v okamžiku, až bude potřebovat nějakou další pomoc, se snaží nemyslet. Ubytovna je pro něj zatím záchranný kruh, který ho dělí od života na ulici.

Nedostupné bydlení i stárnutí populace jsou problémy, které sužují celou Evropu. Situace v České republice je však oproti západním zemím specifická v tom, že zde v roce 1989 stát převedl bytový fond bezúplatně na obce a ty ho postupně zprivatizovaly. Tak jsme v mnoha obcích ztratili jeden z nejvýznamnějších nástrojů sociální politiky, kterým jsou byty ve vlastnictví obcí nebo státu.

Z šetření v roce 2019 vyplynulo, že v Praze je 31 180 obecních bytů, což představuje přibližně pět procent celkového bytového fondu města. Zhruba 7 700 bytů patří magistrátu, zbytek spravují jednotlivé městské části. Prodej městských bytů dále pokračuje a výstavba komunálních se rozbíhá jen pomalu. Zákon o sociálním bydlení byl v minulosti mnohokrát shozen pod stůl a v posledních letech se o něm už ani nemluví. Vzhledem k politickému směřování naší země není ani příliš pravděpodobné, že by v následujících letech vznikla jakákoli ucelená koncepce bydlení.

Pražský magistrát i jednotlivé městské části tak mají pro svou sociální bytovou politiku čím dál menší manévrovací prostor. Senioři jsou navíc pouze jednou z ohrožených skupin a jen část bytů je pro ně vhodná. Nedostačující nová výstavba, stavění a prodej bytů na investice, masivní nárůst turismu a používání bytů ke krátkodobým pronájmům, stejně jako příliv movitých cizinců vyhnaly ceny nájmu v Praze do absurdních výšin. Nájmy v Praze rostly v období mezi lety 2014 a 2018 průměrně meziročním tempem 7,3 procenta. Růst nebyl rovnoměrný, nejprve se zvedly nájmy v centru a širším centru, později zasáhl skokový nárůst i okraje Prahy. Oproti tomu důchody rostly mnohem pomaleji a až ke konci tohoto období.

Ve výsledku se tu tak setkávají tři závažné problémy, které činí stárnutí v Praze obtížným. Prvním je bytová krize,

kteřá nedopadá pouze na mladé lidi, ale právě také na seniory. Druhým jsou nízké mzdy, respektive důchody, což souvisí s tím, že transformace ekonomiky byla postavena na levné práci. A posledním je nerozvinutá a málo podporovaná péče o všechny zranitelné skupiny, tedy i nedostatek kvalitních služeb, kterých by mohli využívat jak senioři, tak rodiny, které o ně pečují. Stárnutí v Praze se proto dotýká několika oblastí, které ve vzájemném působení dostávají seniory do různých, často neřešitelných problémů. Nedostatečná sociální práce pak způsobuje, že senior, který potřebuje pomoc, často ani neví, kam se obrátit. A v neposlední řadě se ukazuje, že stigmatizace takzvaného pobírání sociálních dávek, o kterém se hojně mluví zejména v předvolebních kampaních, vede k tomu, že řada seniorů nepožádá o příspěvek na bydlení, ani když na to má nárok.

V létě 2021 přišla iniciativa Za bydlení, jež sdružuje různé občanské organizace, akademiky i obce, se zprávou, ze které mimo jiné vyplynulo, že vzrůstá počet seniorů v bytové nouzi. Zpráva uvádí, že na ubytovnách přibývá seniorů a starší lidé tvoří až pětinu domácností z ubytoven. Více lidí ve vyšším věku je i v azylových domech. Třetina ze seniorů se do problémů dostala až po šedesátce. Celkem je v bytové nouzi minimálně 5 500 žen a mužů nad 65 let. Většinou se jedná o vdovy, které jsou i vzhledem k nižším důchodům a vyššímu věku dožití velmi zranitelnou skupinou dožívající často v chudobě.

Podobné informace přinesla v roce 2019 zpráva Rady seniorů ČR, když upozornila na tíživou situaci důchodců, kteří bydlí v nájemném bydlení. Nepřekvapivě se ukázalo, že situace s bydlením je pro seniory nejhorší v Praze. Náklady na bydlení zde byly, jak ukazují propočty zmíněného sdružení, o čtvrtinu vyšší, než je starobní důchod žen starších 65 let. Toto číslo

ovšem vycházelo z předpokladu, že seniorka bydlí v bytě velkém pouhých čtyřicet metrů čtverečních. Ten vyšel průměrně na 17 305 korun měsíčně, včetně poplatků za vodu a energie.

Bydlení v pronájmu si tak senioři v Praze v podstatě nemohou dovolit, protože jeho cena převyšuje jejich příjmy. Město Praha má 561 seniorských bytů, kde je nastaveno velmi nízké nájemné, konkrétně 60,60 korun za metr čtvereční, ale dle dat Rady žije v hlavním městě v pronájmu přes třicet tisíc osamocených seniorů. Penze v Praze přitom podle České správy sociálního zabezpečení činila v roce 2019 u muže 14 421 korun, u ženy 12 300 korun (s vdoveckým důchodem o 8 100 korun více). Předseda Sdružení nájemníků ČR Milan Taraba tvrdí, že se situace pro seniory spíše zhoršila. „Nejohroženější skupinou jsou jednoznačně seniorky v Praze, rozdíl mezi starobním důchodem mužů a žen jsou dva tisíce a nájmy jsou tu vysoké. Od roku 2019 se sice zvýšily důchody, ale řada majitelů v důsledku toho zvýšila nájem,“ popisuje Taraba a dodává, že kromě toho se zdražily i potraviny, zejména ty zdravé, jako je zelenina, ovoce nebo mléčné výrobky, takže zvýšení důchodů nic nevyřešilo. „V Praze se staví jen komerční projekty, není tu žádná výstavba, která by pomohla situaci zlepšit,“ tvrdí Taraba.

Do problémů se však nedostávají pouze senioři, kteří žijí osamoceně, potíže s placením nájmu mají i ti, kteří žijí v domácnosti s dalšími lidmi. Způsoby, jak přežít zvyšující se nájmy, jsou různé. Podrobná data o tom, jaké strategie senioři volí, neexistují, velmi často jim však pomáhají jejich děti.

Manželé Kolínští, kteří žijí v panelovém domě na sídlišti vzdáleném čtyřicet minut od centra, platí za bydlení čtyřiašedesát tisíc. V bytě žijí spolu s třiadvadesátiletou maminkou paní Kolínské a všechny tři jejich důchody dohromady dají něco málo přes

dvacet tisíc, protože maminka paní Kolínské má velmi nízkou penzi. Od státu dostávají ještě příspěvek na bydlení ve výši šesti tisíc. Na měsíc by tak tříčlenné domácnosti, kde se dva senioři starají o jednoho ještě staršího seniora, zbyly i po pomoci státu zhruba dva tisíce. Náklady na jídlo, léky, ale i telefon a internet jsou mnohem vyšší. Jejich dva synové jim proto jednak platí telefon a internet, jednak přispívají dohromady deset až dvanáct tisíc každý měsíc. Bez jejich pomoci by se museli vystěhovat mimo Prahu, kde by zas byli odloučení od svých synů i dvou vnuček a dalších sociálních kontaktů. Kolínští mají zkrátka velké štěstí, že jejich synové jsou na tom natolik dobře, že je mohou podporovat.

Stěhování, které je nevyžádanou radou pokaždé, když se hovoří o drahých nájmech, není vždy snadným řešením. Jan Lorman, ředitel neziskovky Život 90, upozorňuje na to, že kromě finanční zátěže představuje také zátěž psychickou. Navíc je zde zoufalý nedostatek bytů, které jsou pro seniory vhodné. „Ukazuje se například, že sídlištní byty často nemají vhodné jádro pro člověka, který potřebuje vozík nebo chodítko. Dveře jsou příliš malé, aby se jimi senior s vozíkem nebo chodítkem dostal, není kam přišroubovat madla. V jiných domech ve starší zástavbě zase scházejí výtahy,“ popisuje Lorman obtíže, se kterými se lidé ve stáří setkávají. Podle Lormanů se nedá problém seniorů nějak zobecnit, protože každý má jiné obtíže, je jinak starý, má jiné vazby na rodinu a okolí. Zásadní dělicí linie se ale podle něj vede mezi seniory, kteří bydlí ve vlastním a mají už splacenou hypotéku, a těmi, kteří bydlí v nájemném bydlení.

Kromě toho, že stěhování představuje psychickou zátěž, může být někdy i krokem do ještě horší situace. Třiasedmdesátiletá Karolína Procházková bydlí v pražských Nuslích ve druhém patře

v domě bez výtahu. Sedíme v jejím bytě 2+1 o rozloze padesát metrů čtverečních a paní Procházková vypráví: „Vím, že je to tu pro mě velké, navíc se mi už špatně chodí do schodů, bolí mě kolena i kyčle,“ vzdychá s bolestným úsměvem. Za bydlení zaplatí měsíčně čtrnáct tisíc korun. Její důchod činí třináct tisíc a k tomu dostává čtyřtisícový příspěvek na bydlení. Děti nemá a na život jí tak zbývají měsíčně tři tisíce korun. „Skoro dva tisíce dávám za léky, na jídlo mi zbývá něco málo přes tisíc korun,“ popisuje. „Dlouho jsem se styděla, abych si vůbec zažádala o ten příspěvek, dneska si už vezmu, kde co dají. Ať už je to jídlo zadarmo, nebo staré oblečení nebo boty,“ vypráví.

Stěhovat se ale nechce. „Dívala jsem se na různé nabídky a malých bytů je málo, navíc jsem nenašla žádný levnější, než je ten, kde bydlím. Taky nevím, z čeho bych zaplatila kauci, protože i kdyby mi dali nějakou mimořádnou dávku, tak u dobrého bytu by na mě stejně nepočkali a dali by přednost někomu, kdo ty peníze má hned. Jsem tu zvyklá, znám se se sousedy, kteří mi trochu vypomáhají, a hlavně mám smlouvu na dobu neurčitou,“ upozorňuje na další závažný problém, jenž čeká na lidi, kteří se přestěhují. „Moje kamarádka Marie bydlela tady blízko a měla dvoupokojový byt, který byl příliš drahý. Půjčila si na kauci a přestěhovala se do malinké garsonky. Jenže nový majitel nechtěl, aby se tam přihlásila k trvalému pobytu, takže na tom byla ještě hůř než předtím, přišla o příspěvek na bydlení,“ vzpomíná paní Procházková na kamarádku, které v tíživé situaci nabídla, ať se nastěhuje k ní. Přítelkyně však zemřela. „Mohly za to ty nervy, tím jsem si jistá. Oni říkají, že se k trvalému pobytu můžete přihlásit i bez souhlasu majitele, ale udělejte to, když máte smlouvu na rok. Ne, já odsud nepůjdu, to se radši budu trápit s těma schodama a třít bídu s nouzí. Stěhování navíc stojí peníze, které prostě nemám,“ uzavírá svůj příběh.

Kdyby paní Procházková měla možnost přestěhovat se do menšího bezbariérového bytu a měla jistotu, že v něm může dožít, že jí v něm nezvednou nájem nebo neukončí smlouvu, neváhala by. Za současných podmínek ale dává přednost nepohodlnému bydlení a životu v materiální bídě.

Podle Milana Taraby se senioři, kteří nemají děti, jež by jim pomohly, a nedokážou splácet nájem, také často stěhují do chatek v zahrádkářských koloniích, kde nemají ani teplou vodu. Anebo odcházejí zcela mimo město a ztrácejí tak na stáří kontakt se svým sociálním zázemím. Žádný zvrát v jejich situaci zatím není v dohledu. Populace přitom stárne a seniorů bude přibývat.

Základní okruhy problémů v oblasti bydlení seniorů vyjmenovává publikace *Stárnutí v komunitě*, kterou v roce 2016 vypracovala Diakonie ČCE. Patří k nim nedostatek vhodných – tj. malých, bezbariérových, obecních – bytů i domů s pečovatelskou službou, dlouhá čekací lhůta na umístění v kvalitním zařízení, vysoké ceny pronájmů (zejména pro seniory žijící osaměle), nízká informovanost o různých druzích bydlení, neochota opustit své domy včas, nedostatečná kapacita terénních služeb či absence zmapování aktuálních potřeb.

V současnosti žije v Česku přes milion a tři čtvrtě osob starších 65 let. Podle prognóz Českého statistického úřadu by měli lidé starší 65 let v roce 2030 tvořit 22,8 procenta populace, v roce 2050 pak 31,3 procenta. To představuje přibližně tři miliony osob. Stárnoucí populace a potřeba zajistit lidi ve stáří je vzhledem k absenci státní koncepce také příležitostí pro nejrůznější podnikavce, kteří se neštítí vydělávat na základních potřebách lidí. V České republice tak vznikají různé pobytové služby, které formálně nabízejí ubytování, ale ve skutečnosti se jedná

o neregistrované sociální služby. Při šetření veřejné ochránčyně práv se ukázalo, že v těchto zařízeních poskytují služby v horší kvalitě než zařízení registrovaná. Klientům zde nebyla poskytována péče, kterou jejich zdravotní stav vyžadoval. Špatné zacházení spočívalo podle zprávy ombudsmanky „v nedostatečné a nevyhovující stravě a absenci prevence malnutrice, v laickém poskytování ošetrovatelské péče, omezování volného pohybu klientů, v ledabylém nakládání s léky, prohlubování inkontinence, nedůstojných hygienických podmínkách a nerespektování soukromí“. Provozovatelé určitým klientům bránili zařízení opustit a v několika případech byli klienti dokonce proti své vůli zamykáni v pokojích. V několika zařízeních používali fixační pomůcky a postranice způsobem, který rovněž omezoval volný pohyb osob.

V Praze se většina z těchto problémů projevuje s ještě větší intenzitou, protože je zde velký nedostatek bytů obecně a do zařízení, která poskytují péči a mají slušnou úroveň, je prakticky nemožné se dostat. Síť různých pomáhajících organizací i placených služeb je nepřehledná a má velmi různou kvalitu. Vyznat se v nich je pro seniory i jejich rodiny obtížné. Problémy tak mají jak senioři, kteří potřebují celodenní péči, tak ti, kterým by k samostatnému životu stačila nějaká služba. Ale dokonce i ti, kteří dokážou žít zcela samostatně. Senioři z Prahy často končí v zařízeních mimo Prahu, protože tam jsou levnější pozemky. Ztrácejí tím možnost neformální péče, tedy se o ně nemohou třeba částečně starat jejich příbuzní. Což přispívá i k jejich sociální izolaci a často ke zhoršení duševního zdraví.

Ani péče v registrovaných zařízeních není vždy bez vady, lepší jsou pouze ve srovnání s těmi neregistrovanými. Podle pracovnice v sociálních službách, která byla v několika takových

institucích zaměstnaná a která mě vyhledala, aby se mi svěřila se svými zážitky, se lepší zařízení pozná podle toho, že v něm není hned při vstupu cítit moč. „Lepší jsou státní zařízení než ta soukromá,“ vyprávěla. Nakonec podle ní nebyla ani ta státní schopna zajistit dostatečně důstojnou péči. V soukromých zařízeních, kde pracovala, však bylo problémů mnohem více. „Jedna pečovatelka na celou chodbu, nemohly jsme vyhovět všem, ale nejhorší byl nedostatek jídla a plen,“ vyprávěla. Byla zoufalá z toho, že nemohla dát klientům dosyta najíst a přebalit je, když to potřebovali.

Na tyto obtíže naráží i Nada Zelinková z bytové komise Prahy 7, která se dostává do styku s problémy seniorů. Jako zásadní problém vidí drahé komerční pronájmy. „Často se stává, že pokud jsou manželé senioři a jeden z nich zemře, je pro druhého samotného komerční pronájem neudržitelný,“ popisuje Zelinková. K dalším problémům pak patří výpovědi z bytu u soukromého majitele a hledání jiného pronájmu, což je vzhledem k výši komerčního nájemného obtížné. Pokud senioři skončí na ubytovně, zhoršuje se vinou nevhodného prostředí jejich zdravotní stav. Při své práci potkává i seniory, kteří nemají nárok na důchod a žijí tak pouze z dávek hmotné nouze. „Jako problém vnímám, že kvůli neustálému a rychlému zvyšování nájmu příspěvek na bydlení již nestačí k pokrytí nájemného. Normativní náklady pro jednotlivce jsou nízké, nájemné je mnohem vyšší. Po úhradě výdajů spojených s bydlením nezůstává seniorům dostatek finančních prostředků na zajištění základních životních potřeb,“ shrnuje své zkušenosti z bytové komise. Dalším problémem je pak bydlení s bariérami, překážku představuje dům bez výtahu nebo třeba i vana. S vyšším věkem se stávající bydlení může změnit na nevyhovující – kvůli zhoršování zdravotního stavu a mobility.

Jak snadná je cesta na sociální dno, ukazuje příběh Ivana Bartoše. Před sedmi lety mu zemřela družka a od té doby bydlel v pronájmech. V minulosti si vydělával dostatek peněz psaním do novin, do roku 2002 byl zaměstnancem Mladé fronty, poté přešel na volnou nohu. O budoucnosti dříve příliš nepřemýšlel. „Nechtěl jsem žádat o důchod, myslel jsem, že se psaním vždycky uživím,“ vypráví. Jenže o ušetřené peníze přišel, protože byly na partnerčině účtu a zdědily je její děti. Od té doby bydlel v nájmech. V zimě pobýval chvíli u známého, ale už měl domluvený nový pronájem. Pak si však zlomil nohu v krčku a šel do nemocnice. To pro něj znamenalo absolutní ztrátu příjmů, protože v nemocnici nemohl psát. O domluvený pronájem přišel. Když nemocnici opustil, byla karanténa a on dostal nabídku nouzového ubytování v hotelu, jenže tam nemohl mít svého psa, jehož si pořídili ještě s družkou a kterého miluje. V hotelu mu zařídili bydlení na ubytovně, kde může být se psem. Za možnost bydlet je vděčný, na ubytovně však například není internet, a tak chodí psát do kaváren. Příjmy má příliš nízké na to, aby si z nich mohl zaplatit jiné bydlení. Psaním si vydělá kolem pěti tisíc korun měsíčně, ale už si vyřizuje důchod. „Dřív za články platili mnohem lépe, poslední roky to šlo hodně dolů,“ vysvětluje, jak se situace změnila. Ivan Bartoš odchází z naší schůzky pomalu, po operaci stále nechodí dobře. Láskyplně se dívá na svého psa. „Když nebudu mít možnost být s Jonatánem, tak budeme na ulici, což by byl mnohem rychlejší sešup, než teď zažíváme,“ říká smutně, ale odhodlaně. Sociální pracovníci mu pomáhají vyřídit si důchod a další podporu, takže naději, že nezůstane na ulici, pořád má.

Méně štěstí měl bývalý instalatér Jaroslav Štáf, který přišel o bydlení už před několika lety. Když byla na jaře 2020 první karanténa, také dostal možnost bydlet v hotelu. Nastěhoval se

tam se současnou přítelkyní, kterou potkal na ulici. Předtím spali, kde se dalo: v parcích, v jeskyni, na lavičce... Na panu Štáfovi je vidět, jak je rád, že má střechu nad hlavou. „Myli jsme se i předtím, vždycky jsme si našli způsob, jak to udělat. I když jsme žili na ulici, byli jsme čistí,“ upozorňuje důrazně jeho přítelkyně. Záchod a koupelna na pokoji jsou pro ně luxus, který dokážou ocenit. Když pan Jaroslav mluví o okamžiku, kdy přišel o bydlení, má slzy v očích. „Měl jsem operaci páteře a moje tehdejší družka se bála, že budu invalida a že se o mě bude muset starat,“ vypráví, jak se dostal na ulici. „Vyhodila mě a od té doby jsem bez domova.“ Z ulice ho dostala právě až karanténa. Pár by si rád pronajal byt a spolu se sociálními pracovníky se snaží situaci řešit. Nejen hotel, kde bydlel pan Štáf, ale i další hotely a hostely v Praze byly lidí s podobnými osudy plné. Řada z nich jsou senioři, pro které je život na ulici obzvláště svízelný. Mnozí se do obtížné situace dostali právě kvůli nějaké tragické události v životě, jako je ztráta partnera. Teď mají možnost svou situaci změnit, protože město má ve vedení lidi, kteří se snaží s bydlením a péčí o seniory pohnout.

Skutečnost, že ani z nadprůměrného důchodu nelze zaplatit komerční nájem v Praze, znamená, že i kdyby město Praha a jednotlivé městské části rozjely ve velkém sociální bytovou politiku, stále tu budou senioři, kteří budou mít problém nájem pokrýt a jimž se pomoci nedostane. Dalším z nástrojů, jak stát může pomoci, je příspěvek na bydlení. Ten však jednak třeba v Praze vůbec nezohledňuje reálnou výši nájmu, jednak je to podle Milana Taraby ve svém důsledku penězovod směrem k bohatým. Má totiž za následek, že majitelé nemovitostí nejsou nuceni zohledňovat finanční možnosti lidí, kterým poskytují bydlení, ale ani výši mezd a důchodů v oblasti, kde své byty

pronajímají. Stát tak svými příspěvky na bydlení umožňuje majitelům nemovitostí snadné výděvky a financuje předražené nájmy, a i to vlastně dělá nedostatečně, protože příspěvek na bydlení nestačí. Jedním z požadavků Rady seniorů ČR tak je, aby se příspěvek na bydlení valorizoval a trochu více zohledňoval výši nájmu v Praze. Důležitá je však i výstavba obecních bytů, která se po roce 1989 prakticky zastavila. Místo toho obce svůj majetek zatím dál rozprodávají.

Těživá je i situace lidí, kteří kvůli svému zdravotnímu stavu potřebují nějakou péči. Ač je Praha velké město, je tu nedostatek kapacit ve všech typech zařízení a služeb, které by využívaly rodiny, jež se chtějí o své seniory starat.

„Když nejsi hezký, zdravý senior, který si podal přihlášku do domova důchodců v pětapadesáti letech, tak nemáš šanci,“ říká jednačtyřicetiletá Libuše, jejíž rodina se stará o otce, který trpí demencí a vyžaduje celodenní péči. Jediné možnosti pro takové lidi představují eldéenka nebo Alzheimer centrum, jež stojí kolem dvaceti tisíc korun plus celý příspěvek na péči, který může dosáhnout až devatenácti tisíc korun. Navíc je to podle Libuše jen přežívání, nikoli život. Péče je v těchto zařízeních totiž všelijaká a řada rodin se po návštěvě raději rozhodne starat se o nemohoucího seniora samostatně. To je v principu správně, problém ale spočívá v tom, že taková péče začne rodinu po nějaké době devastovat. Podpora rodinám, které se o seniory starají, je minimální. „Různých služeb je relativně hodně, ale jsou drahé a mají velmi různou úroveň,“ popisuje Libuše zkušenosti s pečovatelskými službami. „Všimli jsme si, že po návštěvách ošetřovatelek je tatínek někdy agresivní, a až potom jsem na internetu našla negativní recenze na tuto službu, kde si lidé stěžují, že ošetřovatelky byly na jejich blízké zlé,“ vzpomíná na špatný zážitek. Libuše by ocenila, kdyby existovala nějaká mapka,